

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ХІМІЧНОЇ ТА БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

DOI:

УДК: 347.132.144:342.924:349.6:628.55:351.777.6:351.777.61:632.154

О.Ф. Бантишев, М.В. Величко, І.М. Приходько
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРИРОДИ. ЧАСТИНА I: АТМОСФЕРА, ПОВІТРЯ, ВІДХОДИ, ПЕСТИЦИДИ ТА АГРОХІМІКАТИ

Резюме. Мета. Здійснено аналіз адміністративного законодавства України в галузі охорони природи (атмосфера, повітря, відходи, пестициди і агрохімікати), розглянуто кримінальні злочини, які можуть бути приховані за адміністративними правопорушення, або готування до них або замах на їх вчинення.

Матеріали та методи. Кримінальні правопорушення (злочини), готовність до них або замах на їх вчинення можуть приховуватись за адміністративними правопорушеннями в галузі охорони природи та використання природних ресурсів (атмосфера, повітря, відходи, пестициди і агрохімікати), а саме: ст. ст. 78; 78-1; 79; 79-2; 80; 81; 82; 82-1; 82-2; 82-3; 82-4; 82-5; 82-6; 82-7; 83; 83-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

При наявності відповідних ознак вчиненого злочину вказані діяння можуть тягати відповідальність за забруднення або псування земель (ст. 239 КК України); за забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК України); за забруднення моря (ст. 243 КК України); за порушення законодавства про континентальний шельф (ст. 244 КК України), а також за незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268 КК України).

За адміністративними правопорушеннями, що підпадають під відповідальність за статтею 83 КУпАП «Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів» можуть приховуватись такі кримінальні правопорушення як нежиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України); приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК України); забруднення або псування земель (ст. 239 КК України); знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245 КК України); порушення законодавства про захист рослин (ст. 247 КК України); умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України); проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253 КК України).

Крім того, такі діяння можуть створювати державну зраду (ч. 1 чи ч. 2 ст. 111 КК України), диверсію (ч. 1 чи ч. 2 ст. 113 КК України); екоцид (ст. 441 КК України) та геноцид (ст. 442 КК України) тощо.

Висновки. Авторами надані пропозиції щодо подальшого вдосконалення змісту деяких статей КУпАП. Так, стаття 79 КУпАП складається з двох частин, кожна з яких слід було б зробити окремою статтею, а стаття 83 – 1 передбачає адміністративну відповідальність за шість самостійних діянь, які слід було б зробити самостійними статтями КУпАП. Також надані пропозиції щодо кваліфікації та практичного застосування окремих статей у сфері нормативно-правового регулювання правовідносин у природоохоронній галузі.

Ключові слова: адміністративні правопорушення, охорона природи, атмосфера, повітря, відходи, пестициди і агрохімікати.

O. Bantyshev, M. Velychko, I. Prykhodko
National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine

THE ADMINISTRATIVE OFFENSES IN THE FIELD OF NATURE PROTECTION. PART I: ATMOSPHERE, AIR, WASTE, PESTICIDES AND AGROCHEMICALS

Abstract. Aim. An analysis of the administrative legislation of Ukraine in the field of nature protection (atmosphere, air, waste, pesticides and agrochemicals) was carried out, criminal offenses that could be hidden under administrative offenses, or preparations for them or attempts to commit them, were considered.

Materials and Methods. It has been established the criminal offenses (crimes), preparation for them or attempts to commit them can be hidden behind administrative offenses in the field of nature protection and use of natural resources (atmosphere, air, waste, pesticides and agrochemicals), namely: Art. Art. 78; 78-1; 79; 79-2; 80; 81; 82; 82-1; 82-2; 82-3; 82-4; 82-5; 82-6; 82-7; 83; 83-1 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses.

If there are relevant signs of a committed crime, the specified actions may entail liability for land pollution or damage (Article 239 of the Criminal Code of Ukraine); for atmospheric air pollution (Article 241 of the Criminal Code of Ukraine); for sea pollution (Article 243 of the Criminal Code of Ukraine); for violation of the legislation on the continental shelf (Article 244 of the Criminal Code of Ukraine), as well as for the illegal importation of waste and secondary raw materials into the territory of Ukraine (Article 268 of the Criminal Code of Ukraine).

Administrative offenses subject to liability under Article 83 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses "Violation of the rules for the use, storage, transportation, neutralization, elimination and burial of pesticides and agrochemicals, toxic chemicals and other drugs" can hide such criminal offenses as failure to take measures to eliminate the consequences of environmental pollution (Article 237 of the Criminal Code of Ukraine); concealment or distortion of information about the environmental condition or morbidity of the population (Article 238 of the Criminal Code of Ukraine); pollution or damage to land (Article 239 of the Criminal Code of Ukraine); destruction or damage of plant life objects (Article 245 of the Criminal Code of Ukraine); violation of legislation on plant protection (Article 247 of the Criminal Code of Ukraine); intentional destruction or damage of territories taken under state protection and objects of the nature reserve fund (Article 252 of the Criminal Code of Ukraine); design or operation of structures without environmental protection systems (Article 253 of the Criminal Code of Ukraine).

In addition, such actions can constitute treason (Part 1 or Part 2 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine), sabotage (Part 1 or Part 2 of Article 113 of the Criminal Code of Ukraine); ecocide (Article 441 of the Criminal Code of Ukraine) and genocide (Article 442 of the Criminal Code of Ukraine), etc.

The authors provided proposals for further improvement of the content of some articles of the Code of Administrative Offenses.

Conclusions. *Thus, Article 79 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses consists of two parts, each of which should be made a separate article, and Article 83 – 1 provides for administrative responsibility for six independent acts, which should be made independent articles of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. Proposals regarding the qualification and practical application of certain articles in the sphere of normative and legal regulation of legal relations in the field of environmental protection are also provided.*

Keywords: *administrative offenses, nature protection, atmosphere, air, waste, pesticides and agrochemicals.*

Вступ. Забезпечення екологічної безпеки суспільства є одним із першочергових завдань будь-якої держави. Антропогенний вплив на довкілля, а особливо в період широкомасштабного вторгнення російського агресора, є серйозною загрозою національній безпеці України та може призвести до екологічної катастрофи не тільки в нашій країні, але і планетарного рівня.

На сьогодні людству планети загрожує самознищення. Прогресуюче збільшення антропогенного навантаження загрожує навколишньому природному середовищу, що формує важливе завдання сучасному суспільству – бути відповідальним за збереження природних багатств для майбутніх поколінь. Адже кількість народонаселення планети у чотири рази перевищує відновлювану ресурсну спроможність для його утримання. Як зазначає Вільям Піс, зі Школи громадського та регіонального планування Університету Британської Колумбії (Канада), «якщо ми різко уповільнимо зростання населення, стримаємо глобальне потепління, та розв'яжемо інші екологічні проблеми, які ми створили, то людська раса зможе вижити» [3].

Забезпечення екологічної безпеки, перш за все, знаходиться у прямій залежності від ефективності міжнародних та вітчизняних норм права, що регулюють правовідносини даної сфери. Ефективним засобом охорони природи є природно-охоронна просвітницька діяльність серед населення, яка спрямована на профілактику правопорушень. У разі настання екологічних правопорушень важливим є їх правова кваліфікація, де за адміністративною відповідальністю можуть приховуватися правопорушення кримінального характеру. Особливо це є актуальним у

наш час в умовах воєнної агресії росії проти України. Адже злочинники будуть діяти за наказом агресора, а для уникнення кримінальної відповідальності намагатимуться свої дії видавати за адміністративні правопорушення. Окрім цього, актуальним також є необхідність проведення аналізу ряду адміністративних правопорушень, які відносяться до екологічної сфери (атмосфера, повітря, відходи, пестициди, і агрохімікати) і регулюються КупАП, прийнятим іще в період Радянського Союзу (7 грудня 1984 року N 8074-X Постановою Верховної Ради УРСР та введеним в дію 1 червня 1985 року). Він є чинним у наш час, хоча за цей період відбулося чимало змін і в екологічній сфері, що відносяться до Глави 7 Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини КУПАП.

Мета. Системний аналіз адміністративного законодавства України в галузі охорони природи (атмосфера, повітря, відходи, пестициди і агрохімікати) на предмет його відповідності правового регулювання суспільних відносин з протидії загрозам екологічного характеру національній безпеці держави крізь призму щодо кримінальних злочинів, які можуть бути приховані за адміністративними правопорушеннями, або готуванням до них або замах на їх вчинення в умовах прямої збройної агресії росії проти України. На основі результатів дослідження вироблення пропозицій щодо внесення відповідних змін та доповнень до окремих безпекових документів держави в частині адміністративної та кримінальної відповідальності, пов'язаних з погіршенням екологічної ситуації від агресивних дій росії в Україні, їх документування та доведення до міжнародної спільноти.

Матеріали і методи. Основу джерельної бази досліджень склали: КупАП (атмосфера, повітря, відходи, пестициди і агрохімікати); опубліковані матеріали у відомчих відкритих фахових виданнях; наукові статті вітчизняних і закордонних видань та тексти доповідей вітчизняних і міжнародних наукових форумів.

Системний контент-аналіз даних літератури з використанням баз даних PubMed та Google Scholar тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У міжнародній та вітчизняній еколого-правовій науці вивченню як внутрішньодержавних, так і окремих аспектів міжнародно-правового регулювання охорони навколишнього середовища приділяли свого часу увагу такі дослідники, як В.І. Андрейцев, Н.В. Барбашова, А.М. Благодарний, Л.О. Бондар, І.В. Бригадир, В.В. Добровольський, В.М. Завгородня, П.О. Загороднюк, О.С. Заржицький, А.Б. Качинський, Т.О. Коваленко, Т.Г. Ковальчук, В.В. Костицький, В.В. Курзова, І.А. Куян, М.І. Малишко, О.Г. Ольгінський, О.Ю. Піддубний, М.М. Слива, Л.В. Струтинська-Струк, О.М. Хіміч, В.М. Шмандій та багато інших.

В.І. Андрейцев, Н.В. Барбашова, Л.О. Бондар, І.В. Бригадир, В.В. Добровольський, В.М. Завгородня (питання екологічної безпеки як системи заходів, яка гарантує захист довкілля від негативного антропогенного впливу і тим самим забезпечує прийнятні для людини умови існування); П.О. Загороднюк, О.С. Заржицький, А.Б. Качинський, В.В. Курзова, М.І. Малишко, О.Г. Ольгінський, О.Ю. Піддубний (сутність екологічної безпеки в контексті оптимального для людини балансу між природними та антропогенними чинниками); Л.В. Струтинська-Струк (розглядає екобезпеку як невід'ємну складову національної безпеки, включаючи і сферу здійснення генетично-інженерної діяльності); О.М. Хіміч, В.М. Шмандій (екобезпеку крізь призму системи заходів, яка гарантує захист довкілля від негативного антропогенного впливу і тим самим забезпечує придатні для людини умови існування); М.М. Слива (аспекти адміністративної відповідальності у сфері охорони навколишнього природного середовища) та багато інших.

Необхідно визнати, що питання особливостей кваліфікації адміністративних правопорушень в галузі охорони природи з метою виявлення можливого приховування за ними кримінальних злочинів, які можуть вчинятися в такий спосіб в умовах прямої збройної агресії росії проти України взагалі не досліджувались.

Результати дослідження. В ООН прогнозують, що зміна клімату докорінно змінить життя на Землі в найближчі 30 років, навіть якщо люди зможуть зменшити викиди парникових газів, що викликають потепління планети [4].

Як заявив генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш, це століття може стати останнім для люд-

ства на Землі, якщо вже зараз не почати боротьбу з глобальним потеплінням. За його словами, необхідно утримувати підвищення температури на рівні 1,5 градуси Цельсія.

Для боротьби з глобальним потеплінням Україна як і більшість інших країн світу, підписала Паризьку кліматичну угоду. Її мета – утримати зростання середньої світової температури на рівні значно нижче +2 °С.

Євросоюз у свою чергу також запропонував "Європейський зелений курс", який передбачає озеленення практично всіх сфер суспільного життя для формування кліматично нейтральної Європи до 2050 року.

Україна планує долучитись до цієї програми, тому направила до ЄС позиційний документ щодо участі України в "Зеленому курсі" та отримала позитивну відповідь від європейських партнерів" [5].

Важливе значення для природоохоронної діяльності має її нормативно-правове забезпечення, яке потребує у зв'язку із вище зазначеними причинами, постійного вдосконалення.

Отже, в Україні діє Кодекс України про адміністративні правопорушення прийнятий Верховною Радою 7 грудня 1984 року.

Першим важливим захисним бар'єром правовідносин у галузі охорони природи, використання природних ресурсів є профілактика адміністративних правопорушень.

Звернемось до юридичного аналізу окремих адміністративних правопорушень у галузі охорони природи та використання природних ресурсів" [(атмосфера та повітря – ст. ст. 78; 78-1; 79; 79-2; 80; 81.); (відходи – ст. ст. 82; 82-1; 82-2; 82-3; 82-4; 82-5; 82-6; 82-7.); (пестициди і агрохімікати – ст. ст. – 83; 83-1.)], що відносяться до глави 7 КУпАП "Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини

При цьому зазначимо, що у реальному житті при вчиненні будь-якого правопорушення ми стикаємось з його об'єктивною стороною або її наслідками, і лише після встановлення суб'єкту правопорушення та його суб'єктивної сторони можна зробити висновок про об'єкт правопорушення, про те, які суспільні відносини, блага, цінності, інтереси були ним порушені.

Саме тому ми пропонуємо будь-яке правопорушення аналізувати за такою схемою: об'єктивна сторона правопорушення; суб'єкт правопорушення; суб'єктивна сторона правопорушення; об'єкт правопорушення.

При цьому особливо відзначити, що при вчиненні окремих правопорушень винна особа може прагнути до формування антисуспільних, негативних відносин. Щодо потерпілого від будь якого правопорушення його предмета слід звернути увагу на те, що як такі вони починають існувати з початку виконання

винною особою (суб'єктом правопорушення) об'єктивної сторони правопорушення і саме тому ці ознаки будь-якого правопорушення слід відносити до ознак об'єктивної сторони правопорушення як елемента його складу.

Правопорушення щодо забруднення атмосфери та повітря.

Стаття 78 КУпАП «Порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу або впливу на неї фізичних та біологічних факторів».

Перша частина цієї статті передбачає відповідальність у вигляді штрафу для посадових осіб від п'яти до восьми неоподаткованих мінімумів доходів громадян за викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря без дозволу спеціально уповноваженого органу виконавчої влади або недодержання вимог, передбачених наданим дозволом, інші порушення порядку здійснення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря або перевищення технологічних нормативів допустимого викиду забруднюючих речовин та нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел під час експлуатації технологічного устаткування, споруд і об'єктів.

Частина друга статті 78 КУпАП передбачає відповідальність посадових осіб у вигляді накладення штрафу від п'яти до семи неоподаткованих мінімумів доходів громадян за перевищення гранично допустимих рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на атмосферне повітря або вплив фізичних та біологічних факторів на атмосферне повітря без дозволу спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у випадках, коли необхідність одержання такого дозволу передбачена законодавством.

Перше і друге правопорушення можуть вчинятися як шляхом активної дії, так і бездіяльності, і можуть характеризуватися як умисні, так і з необережності.

Згідно з ДСТУ «Моніторинг довкілля, терміни та визначення» п. 3.1.20 забруднювальна речовина – це речовина хімічного або біологічного походження, що присутня або надходить до навколишнього природного середовища і може прямо або опосередковано справляти негативний вплив на здоров'я людини та стан довкілля [6].

Дозвіл – це офіційний документ, що видається безоплатно територіальними органами Мінекоресурсів за погодженням з установами державної санітарно-епідеміологічної служби на термін не менше п'яти років.

Норматив гранично допустимого викиду забруднювальної речовини стаціонарного джерела – гранично допустимий викид забруднювальної речовини або суміш цих речовин в атмосферне повітря. Порядок розроблення та затвердження цих нормативів затверджений Постановою КМУ від 28.12.2001р. №1780 [7].

У разі порушення при цьому спеціальних правил та створення небезпеки для життя, здоров'я людей

чи для довкілля відповідальність може наставати за частиною першою статті 241 КК України.

Забруднення атмосферного повітря

Забруднення або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля, караються штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на той самий термін або без такого.

Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки, тягне відповідальність за частиною другою статті 241 КК України. Під загибеллю людей при цьому слід розуміти смерть хоча б однієї особи (див. ПВСУ від 26 IV 2009 № 3), що треба вказати у Законі [8].

Інші тяжкі наслідки – заподіяння декільком особам тілесних ушкоджень; масова загибель флори і фауни та ін.

За тяжкими діяннями можуть приховуватись замах (ст. 15 КК України) на екоцид (ст. 441 КК України) або геноцид (ст. 442 КК України).

У разі наявності відповідних ознак такі діяння можуть розцінюватися як державна зрада (ч.1 чи ч. 2 ст. 111 КК України) або диверсія (ч. 1 чи ч. 2 ст. 113 КК України).

У разі вчинення подібних діянь умисно громадянином України за завданням іноземної держави, іноземної організації або їхніх представників такі діяння слід кваліфікувати як державну зраду за частиною першою чи другою статті 111 КК України.

Вчинення вказаних діянь з метою ослаблення держави – диверсія (ч. 1 чи ч. 2 ст. 113 КК України). У таких випадках відповідальність може наставати з 14 років (див. ч. 2 ст. 22 КК України).

Стаття 78-1 КУпАП «Порушення порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ» передбачає відповідальність за адміністративне правопорушення (діяння), яке з об'єктивної сторони характеризується порушенням порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери і атмосферних явищ у господарських цілях. За цією статтею накладається штраф від п'яти до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Про вимоги додержання цього порядку див. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 р. Відповідальності за це правопорушення несуть як звичайні громадяни, так і посадові особи. Вчинятися правопорушення може як умисно, так і з необережності. Об'єкт правопорушення – належний стан атмосфери.

Про кримінальні правопорушення (злочини), що можуть приховуватись за такими діями див. наш коментар до ст. 78 КУпАП.

Стаття 79 КУпАП «Недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію та експлуатація підприємств і споруд». Стаття 79 КУпАП складається з двох частин, кожна з яких слід було б зробити окремою статтею.

Адміністративне правопорушення передбачене частиною першою статті 79 КУпАП за об'єктивною стороною полягає у введенні в експлуатацію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів, які не відповідають вимогам щодо охорони атмосферного повітря, – тягне за собою попередження або штраф посадових осіб від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчиняється це правопорушення активними діями відповідної посадової особи як умисно, так і з необережності.

Об'єкт правопорушень передбачених статтею 79 КУпАП належний стан атмосферного повітря.

Про кримінальні правопорушення, що можуть за такими діями приховуватись, див. наш коментар до статті 78 КУпАП.

Частина друга статті 79 КУпАП передбачає відповідальність за дію чи бездіяльність посадової особи, що характеризується порушенням правил експлуатації, а також невикористанням встановлених споруд, устаткування, апаратури для очищення та контролю викидів в атмосферу – караються попередженнями або накладенням штрафу на посадових осіб від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вчиняється такі діяння можуть як умисно, так і з необережності.

Про злочини, що можуть за цими адміністративними правопорушеннями приховуватись, див. наш коментар до статті 78 КУпАП.

Стаття 79-1 (виключена на підставі Закону № 4220-VI від 22. 12. 2011).

Стаття 79-2 КУпАП «Порушення правил недопущення та запобігання витокам і викидам озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів» передбачає відповідальність за адміністративне правопорушення, тобто нехтування правилами недопущення та запобігання витокам і викидам озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів. Передбачено штраф посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Може вчинятися правопорушення як звичайним громадянином, так і посадовою особою, а також як умисно, так із необережності.

Об'єкт правопорушень передбачених статтею 79 – 2 КУпАП належний стан атмосферного повітря.

Забруднення озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами – поняття оціночне. Цей випадок встановлює слідство і суд, можлива відповідна експертиза.

Див. наш коментар до ст. 78 КУпАП.

Стаття 80 КУпАП «Випуск в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах» передбачає відповідальність за випуск в експлуатацію автомобілів, літаків, суден та інших пересувних засобів і установок, у яких вміст цих речовин у відпрацьованих газах, а також рівень негативного впливу фізичних факторів, під час роботи, перевищують засновані нормативи. Відповідають за це посадові особи, а також громадяни – об'єкти господарської діяльності. На них накладають штраф у розмірі вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Див. Порядок, що затверджений КМУ від 13.03.2002 р. №303.

Вчинятися це правопорушення може умисно, а також із необережності.

Об'єкт правопорушення – належний стан атмосферного повітря.

Тут може бути правопорушення, яке карається законом, що підпадає під юрисдикцію ст. 241 КК України. Див. наш коментар до ст. 78 КУпАП.

Стаття 81 КУпАП «Експлуатація автомототранспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах» передбачає відповідальність за правопорушення, тобто за експлуатацію громадянами автомототранспортних та інших пересувних засобів і установок, у яких вміст забруднюючих речовин у відпрацьованих газах, а також рівень впливу фізичних факторів, під час роботи, перевищують установлені нормативи. За це накладається штраф у розмірі тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Див. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9]. Суб'єктом правопорушення можуть бути громадяни, що експлуатують зазначені пересувні засоби. Вчинятися може як умисно, так і з необережності.

Об'єкт злочину – довкілля, природне середовище.

У разі таких негативних наслідків, передбачених статтею 241 КК України, відповідальність настає за забруднення повітря. Див. наш коментар до ст. 78 КУпАП.

Правопорушення поводження з відходами

Стаття 82 КУпАП «Порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення» передбачає відповідальність за порушення відповідних вимог. У такому випадку настає адміністративна відповідальність у вигляді накладення штрафу на громадян від двадцяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів, а на посадових осіб – суб'єктів підприємницької діяльності – від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів.

Правопорушення може вчинятися як шляхом активної дії, так і бездіяльності.

Див. Закони України: «Про охорону навколишнього природного середовища»; «Про управління від-

ходами»; «Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами» [9-11]. Вчиняється це адміністративне правопорушення навмисно, відповідальність за нього накладається на будь-яку особу.

Об'єкт правопорушення – навколишнє природне середовище (довкілля). При наявності відповідних ознак вчиненого вказані діяння можуть тягти відповідальність за забруднення або псування земель (ст. 239 КК України); за забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК України); за забруднення моря (ст. 243 КК України); за порушення законодавства про континентальний шельф (ст. 244 КК України), а також за незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268 КК України).

Крім того, такі діяння можуть кваліфікуватися як державна зрада (ч. 1 чи ч. 2 ст. 111 КК України), диверсія (ч. 1 чи ч. 2 ст. 113 КК України) – (див. наш коментар до статті 52 КУпАП); екоцид (ст. 441 КК України) та геноцид (ст. 442 КК України).

Стаття 82 – 1 КУпАП «Порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів». Вона передбачає відповідальність за порушення відповідних правил. У такому випадку накладається штраф на посадових осіб від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Правопорушення може вчинятися як дією, так і бездіяльністю. При цьому нехтуються вимоги Законів України: «Про управління відходами», «Про охорону навколишнього середовища», «Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами»; «Про національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів» і Постанови КМУ «Порядок ведення державного обліку та паспортизації відходів» [9-11] та ін.

Відповідати за це правопорушення має посадова особа, обов'язком якої є контроль ведення первинного обліку та контроль за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів.

Об'єкт правопорушення – встановлений порядок поводження з відходами.

Стаття 82 – 2 КУпАП «Виробництво продукції з відходів чи з їх використанням без відповідної нормативно-технічної та технологічної документації» передбачає відповідальність за адміністративне правопорушення – виробництво продукції (крім дослідних зразків) з відходів чи з їхнім використанням без відповідної нормативно-технічної та технологічної документації, погодженої в установленому порядку. Таке правопорушення тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від трьох до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Воно вчиняється шляхом активної дії від-

повідною посадовою особою лише умисно.

За цим правопорушенням може приховуватись злочин, передбачений статтею 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем». Такі дії призводять до ослаблення держави. Може розглядатися як диверсія (ч. 1 чи ч. 2 ст. 113 КК України) за завданням іноземної держави, організації або їхніх представників (ч.1 чи ч. 2 ст. 111 КК України).

Стаття 82 – 3 КУпАП «Приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їхніх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними» передбачає відповідальність за діяння, що приховуються, перекручуються або є відмовою від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань стосовно даної проблеми. За таке порушення накладається штраф на посадових осіб від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідальність несе посадова (службова) особа, яка володіє вказаною інформацією. Це умисне правопорушення.

Об'єкт правопорушення – належне поводження з інформацією щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними.

За цим правопорушенням може приховуватись ст. 366 КК України «Службове підроблення».

1. Складання, видача службовою особою неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, підроблення офіційних документів – караються штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на термін від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 82 – 4 «Змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу».

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого цією статтею, – це змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього

природного середовища. Посадові особи штрафуються у розмірі від двох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Див. Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища»; «Про управління відходами»; «Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами» [9-11].

Суб'єкт правопорушення, яке вчиняється умисно, – відповідна посадова особа. Об'єкт правопорушення – порядок поводження з відходами.

За наявності відповідних обставин такі дії слід кваліфікувати як самоправство (ст. 356 КК України), тобто самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення певних дій, правомірність яких заперечується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією. В разі заподіяння такими діями значної шкоди інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника. Це карається штрафом до п'ятидесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на термін до двох років, або арештом на строк до трьох місяців.

Стаття 82-5 КУпАП «Порушення правил передачі відходів».

Порушення за об'єктивною стороною характеризується діянням, що умисно вчиняється посадовою особою. Це передача відходів з порушенням установлених правил на зберігання, обробку або видалення підприємствам чи організаціям, що не мають відповідного дозволу на проведення цих операцій. Така дія тягне за собою накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Об'єкт правопорушення – встановлений порядок передачі відходів.

При відповідних умовах такі дії слід розглядати як самоправство (ст. 356 КК України. (див. наш коментар до ст. 82-4 КУпАП.)

Стаття 82-6 КУпАП «Порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок і виробництв з оброблення та утилізації відходів».

Порушення правил і режиму експлуатації установок і виробництв з оброблення та утилізації відходів, а також полігонів для зберігання чи захоронення промислових, побутових та інших відходів (сміттєзвалищ, шламосховищ, золовідвалів тощо) тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідає посадова особа.

Об'єкт правопорушення – порядок поводження з відходами.

За такими діями може приховуватись кримінальне правопорушення, відповідальність за яке передбачене статтею 239 КК України «Забруднення або псування земель».

1. Забруднення або псування земель речовинами,

відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, караються штрафом від однієї до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися відповідною діяльністю на термін до трьох років.

2. Ті самі діяння, що спричинили загибель людей, їхнє масове захворювання або інші тяжкі наслідки караються обмеженням волі від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю протягом трьох років.

Стаття 82-7 КУпАП «Порушення вимог законодавства у сфері хімічних джерел струму».

Стаття передбачає відповідальність за три види протиправної діяльності, які описані у трьох частинах цієї статті:

Порушення порядку обліку придбання та експлуатації хімічних джерел струму або порядку обліку обсягів накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх на утилізацію. За таке порушення накладається штраф на посадових осіб від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ненадання в установленому порядку інформації або надання неправдивої інформації щодо обсягів придбання та експлуатації нових хімічних джерел струму, обсягів накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх на утилізацію – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

Непередача в установленому порядку відпрацьованих небезпечних хімічних джерел струму ємністю 7 А/год та більше на утилізацію підприємствам, що здійснюють діяльність із заготівлі та утилізації відпрацьованих хімічних джерел струму, тягне за собою накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчиняється це діяння як посадовими особами, так і громадянами як умисно, так і з необережності.

Об'єкт правопорушення – неналежне поводження з хімічними джерелами струму.

При відповідних умовах такі діяння можуть створювати кримінальне правопорушення, передбачене статтею 241 КК України. Див. наш коментар до ст. 78 КУпАП.

Правопорушення поводження з пестицидами та агрохімікатами.

Стаття 83 КУпАП «Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів».

Об'єктивна сторона правопорушення характери-

зується дією або бездіяльністю у порушенні правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів, що тягне за собою накладення штрафу на громадян від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від семи до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Одним із ключових зазначених вище питань є вдосконалення правового забезпечення контролю обігу на території держави пестицидів, застосування яких в Україні з кожним роком збільшується, а в разі отруєння можуть бути причиною смерті людей.

Так, за даними ВООЗ у світі щорічно нараховується понад 1,5 млн випадків отруєнь людей пестицидами. Оскільки пестициди за своїм призначенням є надзвичайно токсичними хімічними речовинами, їхнє застосування спричиняє потрапляння токсинів у навколишнє природне середовище. Отже, виробництво, продаж, транспортування, зберігання, застосування, утилізація, знищення та знешкодження повинні бути об'єктами суворого регулювання та контролю. Масштаби застосування пестицидів в Україні змінюються з року в рік. Науковці нараховують на даний час таку кількість пестицидів: понад 300 діючих речовин, близько 400 препаративних форм на площах понад 40 млн га в кількостях понад 36 тис. тонн. Пестициди та агрохімікати, токсичні хімічні речовини підпадають під категорію товари подвійного застосування, у концентрованих формах діючі речовини можуть стати хімічною зброєю, а також знаряддям для хімічного терористичного акту або хімічної диверсії.

Об'єкт правопорушення – встановлений порядок поводження з вказаними речовинами. За цим адміністративним правопорушенням можуть приховуватися ряд кримінальних, а саме: ст. 236 «Порушення правил екологічної безпеки»; ст. 237 «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення»; ст. 239 «Забруднення або псування земель»; ст. 321 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів»; ст. 333 «Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю»; ст. 440 «Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення».

Діяння, передбачені статтею 83 КУпАП можуть бути також приготуванням до диверсії (ч. 1 чи ч. 2 ст. 113 КК України) або екоциду (ст. 441 КК України) чи геноциду (ст. 442 КК України).

Пестициди, агрохімікати та інші препарати хімічного походження також входять до складу токсичних хімічних речовин, тому немає необхідності їх виділяти окремо у назві статті 83 КУпАП. А назву статті 83

КУпАП пропонуємо у наступному варіанті: Стаття 83 КУпАП «Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення токсичних хімічних речовин».

Стаття 83 – 1 «Порушення законодавства про захист рослин».

Вона передбачає адміністративну відповідальність за шість самостійних діянь, які слід було зробити окремими статтями КУпАП.

Текст статті 83 – 1 виглядає наступним чином: Порушення законодавства про захист рослин:

1) поширення шкідливих організмів внаслідок порушення технології вирощування рослин сільськогосподарського та іншого призначення;

2) екологічно не обґрунтоване здійснення захисту рослин;

3) неповідомлення (приховування) або надання неправдивої інформації про загрозу посівам, деревним насадженням, іншій рослинності відкритого та закритого ґрунту, а також продукції рослинного походження від шкідливих організмів;

4) завезення на територію України та реалізація засобів захисту рослин, а також речовин і сировини для їх виготовлення, що не пройшли державних випробувань і реєстрації;

5) ухилення від пред'явлення або неперед'явлення засобів захисту рослин для проведення їхнього огляду, дослідження;

6) недодержання вимог нормативно-правових актів з питань захисту рослин, що призвело до пошкодження, погіршення стану рослин та якості продукції рослинного походження, а також забруднення довкілля. Така дія карається попередженням або накладанням штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від десяти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів.

Всі правопорушення можуть статися як дією, так і бездіяльністю, а відповідальність несуть будь-які особи, які вчиняють це як умисно, так і з необережності. Об'єкт правопорушення – належний захист рослин.

За цими адміністративними правопорушеннями можуть приховуватись кримінальні дії, які зафіксовані у ст. 237 КК України невиконання заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення; ст. 238 КК України приховування або перекидання відомостей про екологічний стан або захворюваність населення; ст. 239 КК України забруднення або псування земель; ст. 245 КК України знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу; ст. 247 КК України порушення законодавства про захист рослин; ст. 252 КК України умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду; ст. 253 КК України проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля.

Такі діяння можуть бути спрямовані на вчинення диверсії (ч. 1 чи ч. 2 ст. 113 КК України) або екоциду (ст. 441 КК України).

Висновки

У результаті дослідження встановлено, що кримінальні правопорушення (злочини), готування до них або замах на їх вчинення можуть приховуватись за адміністративними правопорушеннями в галузі охорони природи та використання природних ресурсів (атмосфера, повітря, відходи, пестициди і агрохімікати), а саме: ст. ст. 78; 78-1; 79; 79-2; 80; 81; 82; 82-1; 82-2; 82-3; 82-4; 82-5; 82-6; 82-7; 83; 83-1 КУпАП. При наявності відповідних ознак вчиненого вказані діяння можуть тягти відповідальність за забруднення або псування земель (ст. 239 КК України); за забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК України); за забруднення моря (ст. 243 КК України); за порушення законодавства про континентальний шельф (ст. 244 КК України), а також за незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268 КК України).

За адміністративними правопорушеннями, що підпадають під відповідальність за статтею 83 КУпАП «Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоплення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів» можуть приховуватись такі кримінальні правопорушення як ст. 237 КК України невжиття заходів щодо ліквідації наслід-

ків екологічного забруднення; ст. 238 КК України приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення; ст. 239 КК України забруднення або псування земель; ст. 245 КК України знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу; ст. 247 КК України порушення законодавства про захист рослин; ст. 252 КК України умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду; ст. 253 КК України проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля.

Крім того, такі діяння можуть створювати державну зраду (ч. 1 чи ч. 2 ст. 111 КК України), диверсію (ч. 1 чи ч. 2 ст. 113 КК України) – (див. наш коментар до статті 52 КУпАП); екоцид (ст. 441 КК України) та геноцид (ст. 442 КК України) тощо.

При розгляді вище зазначених складів відповідних правопорушень запропоновано пропозиції щодо подальшого вдосконалення змісту деяких статей КУпАП. Так, стаття 79 КУпАП складається з двох частин, кожна з яких слід було б зробити окремою статтею, а стаття 83 – 1 передбачає адміністративну відповідальність за шість самостійних діянь, які слід було зробити самостійними статтями КУпАП.

А також запропоновано коментар щодо кваліфікації та практичного застосування зазначених статей адміністративних правопорушень у сфері нормативно-правового регулювання правовідносин у природоохоронній галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Кримінальний Кодекс України. Верховна Рада України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. URL : https://t4.com.ua/science/lyudstvo-stoyit-naporozhi-masovoyi-korekcziyi-naselennya-vcheni/#google_vignette
4. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2021/06/24/675305/>
5. URL : <https://daily.rbc.ua/ukr/show/gradus-peremen-globalnoe-poteplenie-vliyaet-1612909312.html>
6. Національний стандарт України. ДСТУ «Моніторинг довкілля, терміни та визначення». Київ, Міндовкілля України, 2021, - 47с.
7. Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел : Постанова КМУ від 28.12.2001р. №1780 : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-2001-p#Text>
8. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 URL : [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/F5F0292D2624234AC2257AF4005390BC](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/F5F0292D2624234AC2257AF4005390BC)
9. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
10. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>.
11. Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами : Закон України від 14 вересня 2000 року № 1947-III

Інформація про внесок кожного автора / Information on contribution of each authorО.Ф. Бантишев / O.Bantyshev^{B, C, E, F, G}М.В. Величко / M. Velychko^{A, B, C, D, E, F, G}І.М. Приходько / I. Prykhodko^{B, D, F}**Інформація про авторів**

Бантишев Олександр Федорович, кандидат юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Національної академії Служби безпеки України. Адреса: вул. Максимовича, 22, Київ, Україна. ORCID ID 0000-0001-9206-7701.

Величко Микола Васильович, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, професор Національної академії Служби безпеки України. Адреса: вул. Максимовича, 22, Київ, Україна. ORCID: 0000-0002-0401-1538.

Приходько Ігор Михайлович, доцент Національної академії Служби безпеки України. Адреса: вул. Максимовича, 22, Київ, Україна. ORCID: 0000-0003-4042-4097

Oleksandr F. Bantyshev, PhD in legal Sciences, Professor, Leading Researcher of the Researcher, of the National Academy of Security Service of Ukraine.

Address: 22 Maksymovicha st., Kyiv, Ukraine.

Mykola V. Velychko, PhD in Biological Sciences, Senior Researcher, Professor of the National Academy of Security Service of Ukraine.

Address: 22 Maksymovicha st., Kyiv, Ukraine.

Ihor M. Prykhodko, associate professor Professor of the National Academy of Security Service of Ukraine.

Address: 22 Maksymovicha st., Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2024 р.

Received January, 15, 2024